

BEHEERREGELING AZIATISCHE HOORNAAR

Advies van de Strategische Adviesraad Landbouw en Visserij, Wetstraat 34-36, 1040 Brussel

W www.salv.be – T +32 2 209 01 11 – E info@salv.be

Adviesvraag	Ontwerp van ministerieel besluit tot vaststelling van een beheerregeling voor de Aziatische hoornaar (<i>Vespa velutina</i>)
Adviesvrager	Zuhail Demir - Vlaams minister van Justitie en Handhaving, Omgeving, Energie en Toerisme
Ontvangst adviesvraag	27 november 2023
Wettelijke basis	Besluit van de Vlaamse Regering van 15 mei 2009 met betrekking tot soortenbescherming en soortenbeheer
Goedkeuring	21 december 2023
Kopie aan	Jo Brouns - Vlaams minister van Economie, Innovatie, Werk, Sociale Economie en Landbouw; Bart Dochy – voorzitter Commissie Landbouw, Visserij en Plattelandsbeleid (Vlaams Parlement), Patricia De Clercq – secretaris-generaal Departement Landbouw en Visserij, Joris Relaes – administrateur-generaal Instituut voor Landbouw-, Visserij- en Voedingsonderzoek (ILVO), Filip Fontaine – algemeen directeur Vlaams Centrum voor Agro- en Visserijmarketing (VLAM).
Samenwerking met	Minaraad die het goedkeurde op 21 december 2023
Adviesnummer SALV	2023-20
Adviesnummer Minaraad	2023-48
Dossierhouder SALV	Wouter Vanacker wvanacker@serv.be
Dossierhouder Minaraad	Kathleen Quick kathleen.quick@minaraad.be
Contactpersoon SALV	Koen Carels kcarels@serv.be

Mevrouw Zuhail DEMIR

Vlaams minister van Justitie en Handhaving, Omgeving, Energie en Toerisme

Koning Albert II-Laan 7

B-1210 Sint-Joost-ten-Node

SALV en Minaraad Advies MB Beheerregeling Aziatische hoornaar

Mevrouw de minister

Op 27 november 2023 ontving de SALV uw vraag om advies over het ontwerp van ministerieel besluit waarmee u de invoering van een beheerregeling voor de Aziatische hoornaar vooropstelt. Ook de Minaraad ontving deze adviesvraag. Beide adviesraden besloten tot de opmaak van een gezamenlijk advies. Zij keurden het advies goed op 21 december 2023.

In voorliggend advies onderschrijven de adviesraden de algemene benadering op het vlak van impactmitigatie. De SALV en de Minaraad appreciëren ook de invoering van een duidelijke centrale coördinatie. Ze wijzen tegelijk op de noodzaak van voldoende (structureel) budget en een strategische inzet van middelen aan de hand van een afwegingskader. Verder doen de adviesraden diverse aanbevelingen om de beheerregeling verder te optimaliseren op het vlak van preventie, bestrijding, communicatie, en governance.

Binnen de Minaraad onthoudt VOKA zich bij dit advies, behalve bij aanbeveling **[9]**, die handelt over de beperking van het gebruik van pesticiden.

Hoogachtend

Hendrik Vandamme
voorzitter SALV

Walter Roggeman
voorzitter Minaraad

Koen Carels
secretaris SALV

Jan Verheeke
secretaris

Inhoud

Krachtlijnen	5
Situering	6
Intrede en impact van de Aziatische hoornaar (<i>Vespa velutina</i>) in Vlaanderen	6
Beleidskaders ten aanzien van invasieve uitheemse soorten	7
Advies	8
Bibliografie	13

Krachtlijnen

- Dat de Vlaamse Regering met deze beheerregeling inzet op **populatiebeheer en impactmitigatie**, is een goede zaak. Volg de **impact** van de Aziatische hoornaar op de **mens**, de **apicultuur** en de **landbouw** (fruitteelt, wijnbouw) alsook de **biodiversiteit** grondig op en pas de beheerregeling navenant aan, gelet op de bestaande **kennislacunes**.
- Het is **positief** dat de beheerregeling zorgt voor **algemene coördinatie**. Zorg ervoor dat coördinatie en samenwerking voldoende **effectief en slagkrachtig** zijn om zo nodig **problematische populaties** lokaal of gebiedsgericht in te dijken.
- Zorg voor **voldoende budget** via projectfinanciering en structurele ondersteuning, en zet de beschikbare middelen strategisch in op basis van een **onderbouwd afwegingskader**.
- **Ondersteun** het onderzoek naar en implementatie van **preventieve maatregelen aan bijenstanden**. De raden wijzen er in dat verband op dat schadelijders geacht worden preventieve maatregelen te nemen, voor zover die in situ en binnen grenzen van economische haalbaarheid redelijkerwijze mogelijk zijn.
- **Voorzie (tijdig) voldoende capaciteit binnen het ANB**. Betrek alle relevante publieke en private actoren die vandaag reeds betrokken zijn in de bestrijding.
- Streef naar het **maximaal vermijden** van het gebruik van **pesticiden**. Spring **restrictief** om met **afwijkingsmogelijkheden op verbodsbepalingen in VEN-gebieden en reservaten** (Permas-D). Stimuleer de ontwikkeling en het gebruik van alternatieve, duurzamere bestrijdingsalternatieven.
- **Blijf inzetten op sensibilisering**, zowel bij de **burger** in het algemeen als ook bij **relevante doelgroepen**. Voorzie daarbij ook voldoende aandacht voor het belang van de inheemse **biodiversiteit** voor de bestuiving, van correcte bestrijding en het vermijden van ongewenste verdelgingen.

Situering

Intrede en impact van de Aziatische hoornaar (*Vespa velutina*) in Vlaanderen

De Aziatische hoornaar komt van nature voor in Zuid- Oost Azië en wordt in onze contreien beschouwd als een invasieve uitheemse soort. In 2004 werden voor het eerst exemplaren waargenomen in Europa, namelijk op Frans grondgebied. Dit was naar alle waarschijnlijkheid het gevolg van de introductie van overwinterende koninginnen in cargo afkomstig uit China. Vanuit Frankrijk heeft de soort zich verder verspreid in Europa. In 2011 werd er voor het eerst een Aziatische hoornaar aangetroffen in België. In november 2016 werd een eerste nest van Aziatische hoornaar waargenomen in België in Guignies, ten zuiden van Tournai aan de Franse grens. In februari 2017 werd een eerste (verlaten) nest gemeld in Vlaanderen ter hoogte van Poperinge (West-Vlaanderen).¹ Inmiddels is de soort hier wijdverspreid, naar de definitie in Verordening (EU) 2014/1143.²

Als predator van andere insecten, en, voor zover bekend, honingbijen in het bijzonder, brengt de Aziatische hoornaar significante schade toe aan de imkergemeenschap door het decimeren en belemmeren van honingbijkolonies. Zo deed het Vlaams Bijeninstituut (VBI) de volgende bevindingen in een recente survey³:

- Nog voor de wintersterfte als jaarlijks fenomeen optreedt, werden van de 2404 gecontroleerde bijenvolken er nu al 429 leeg terug gevonden. Dit vertegenwoordigt een waarde van 18%.
- In 70% van deze lege bijenkasten werden de aanwezigheid van de Aziatische hoornaar in de kast vast gesteld.
- Op de betrokken bijenstanden waarbij hoornaars bijenkasten binnen traden, werd een gemiddeld verlies van 31% bijenvolken genoteerd.

¹ Bron: ontwerp-MB.

² [Verordening \(EU\) 1143/2014](#) betreffende de preventie en beheersing van de introductie en verspreiding van invasieve uitheemse soorten, art. 3, 16: "een invasieve uitheemse soort met een populatie die de vestigingsfase, waarin een populatie zichzelf in stand houdt, voorbij is en die zich verspreidt om een groot deel van het potentiële verspreidingsgebied waarin de soort kan overleven en zich kan voortplanten, te koloniseren".

³ VBI, 7 december 2023, [Eerste meting van het effect van de Aziatische hoornaar op de bijenvolken in Vlaanderen, persbericht](#).

Het is vooralsnog onduidelijk of en in welke mate wilde insectenpopulaties ook invloed kunnen ondervinden door predatie of concurrentie.

Beleidskaders ten aanzien van invasieve uitheemse soorten

Europees kader

- [Verordening \(EU\) 2014/1143](#) betreffende de preventie en beheersing van de introductie en verspreiding van invasieve uitheemse soorten.
- [Uitvoeringsverordening \(EU\) 2016/1141](#), die de Aziatische hoornaar toevoegt aan de lijst van de voor de Unie zorgwekkende invasieve uitheemse soorten.

Federaal samenwerkingsakkoord

In België zijn sommige bevoegdheden met betrekking tot de Europese Verordening betreffende invasieve uitheemse soorten (Verordening 1143/2014) ondergebracht bij de federale overheid, en anderen bij de gewesten (Vlaanderen, Wallonië en het Brussels Hoofdstedelijk Gewest) - waarbij ieder gewest zelf verantwoordelijk is voor de implementatie van de Verordening op hun eigen grondgebied. De verschillende overheden stelden in juni 2020 een samenwerkingsakkoord op.⁴ Deze overeenkomst garandeert een gecoördineerde uitvoering van de hoger vermelde Verordening (EU) 1143/2014 in België en zorgt voor de uitwisseling van informatie tussen de verschillende partijen.

Vlaams beleidskader

Het Soortenbesluit voorziet dat soorten, die behoren tot de lijst van de voor de Unie zorgwekkende invasieve uitheemse soorten, kunnen worden aangepakt door de opmaak van een beheerregeling.⁵ De voorliggende beheerregeling voorziet in de invulling van de bepalingen van de voornoemde Verordening (EU) 1143/2014 betreffende de preventie en beheersing van de introductie en verspreiding van invasieve uitheemse soorten.

Eerdere relevante adviezen van SALV en Minaraad

- Minaraad en SALV, 18 februari 2016, [Advies Wijziging van diverse bepalingen van het Soortenbesluit van 15 mei 2009](#).
- Minaraad, 16 november 2017, [Advies Samenwerkingsakkoord preventie en beheersing van de introductie en verspreiding van invasieve uitheemse soorten](#).
- SALV, 2 juni 2023, [Aanbevelingen voor een meer volgroeid beleidskader voor klimaatadaptatie in Vlaanderen](#) en SALV, 30 juni 2023, [Advies VAP 2030 deel 2: krijtlijnen en handvaten voor het actieprogramma landbouw](#).

⁴ [Samenwerkingsakkoord van 30 januari 2019 tussen de Federale Staat, de Gemeenschappen en de Gewesten betreffende de preventie en beheersing van de introductie en verspreiding van invasieve uitheemse soorten](#).

⁵ [Besluit van de Vlaamse Regering van 15 mei 2009 met betrekking tot soortenbescherming en soortenbeheer](#), art. 28.

Advies

Algemene aanbevelingen

[1] Het is een goede zaak dat de Vlaamse Regering met deze beheerregeling inzet op populatiebeheer en impactmitigatie. Momenteel is het de verwachting dat de voornaamste (economische) schade zal optreden in de bijenteelt. De bestrijding van de Aziatische hoornaar komt ten goede van bestuivers en is daarom ook vanuit landbouwkundig en ecologisch oogpunt een goede zaak. Tegelijk is het inzicht in de impact van de invasie van de Aziatische hoornaar niet goed gekend. **Het is daarom zaak om de impact van de Aziatische hoornaar op de mens, de apicultuur en de landbouw alsook de biodiversiteit grondig op te volgen en de beheerregeling navenant aan te passen.** Besteed, wat de ecologische impact betreft, in het bijzonder aandacht op lokale populaties zeldzame wilde bijen en hommels⁶ of, gezien het opportunisme dat deze generalist kenmerkt, op andere relevante, biologisch waardevolle lokale insectenpopulaties.⁷ Prognoses van de ontwikkeling van de populatie van de Aziatische hoornaar kunnen prioritaire risicozones op dat vlak aanwijzen.

[2] Het is positief dat de beheerregeling zorgt voor algemene coördinatie. De beheerregeling somt onder artikel V de bevoegde instanties en hun respectievelijke verantwoordelijkheden op. De Raden vinden dat dit tegemoet komt aan de vraag naar coördinatie. **Zorg ervoor dat coördinatie en samenwerking voldoende effectief en slagkrachtig zijn om zo nodig problematische populaties lokaal of gebiedsgericht in te dijken.** Voeg het aanbieden van raamcontracten voor de bestrijding door terreinbeheerders expliciet toe aan de taakstelling van het ANB (art. V.1).

[3] Zorg voor voldoende budget via projectfinanciering en structurele ondersteuning, en zet de beschikbare middelen strategisch in op basis van een onderbouwd afwegingskader. Uit prognoses en onderzoek blijkt dat de populatie van de Aziatische hoornaar in Vlaanderen de komende jaren waarschijnlijk nog exponentieel zal groeien. Als Vlaanderen, behalve bij de coördinatie, echt een actieve rol wil spelen bij de bestrijding, is naast projectfinanciering ook meer structurele financiële ondersteuning nodig. Daarbij gaat het minstens om de benodigde materialen: in de meeste gevallen beschikken de lokale brandweerkorpsen niet over het nodige materiaal om hoog gelegen secundaire nesten te behandelen. Gelet op de nu al beperkte bestrijdingscapaciteit, zal het in de nabije toekomst nog belangrijker worden om strategische keuzes te maken. De Raden bevelen aan om een transparant afwegingskader op te maken, in overleg met alle belanghebbenden. Neem economische schade in de apicultuur als een prioritair

⁶ O'Shea-Wheller T.A. et al., 2023, [Quantifying the impact of an invasive hornet on *Bombus terrestris* colonies](#), in: *Communications Biology* 6, 990.

⁷ Rome Q. et al., [Not just honeybees: predatory habits of *Vespa velutina* \(Hymenoptera: Vespidae\) in France](#), in: *Annales de la Société entomologique de France (N.S.)*.

aandachtspunt in dat afwegingskader op, en hou daarbij rekening met reeds bestaande kwetsbaarheden in de bijenteelt die de schade kunnen verzwaren. Actualiseer het afwegingskader als nieuwe inzichten (bijvoorbeeld rond ecologische effecten) dat vereisen. Vermijd ook kalenderbestrijding: de jaarlijks variërende meteorologische omstandigheden en hun impact op de populatieontwikkeling impliceren dat de afweging om tot een verdeling over te gaan niet mag vertrekken van een rigide aangehouden tijdsvenster.

Preventie

[4] Ontwikkel een automatisch waarschuwingssysteem, naar analogie met Beware&Note voor plantschadelijke quarantaineorganismen.⁸ Op basis van kwalitatief geverifieerde meldingen in Vespa-Watch kan dit waarschuwingssysteem ervoor zorgen dat imkers binnen een bepaalde perimeter van de melding sneller preventieve maatregelen kunnen treffen en zelf ook intensiever bijdragen aan de monitoring van de aanwezigheid van de Aziatische hoornaar.⁹

[5] Ondersteun het onderzoek naar en implementatie van preventieve maatregelen aan bijenstanden. De Raden verwijzen naar het Vlaams Strategisch plan bijenteelt en vragen om de middelen voorzien in dit Strategisch plan gericht in te zetten. De raden wijzen er in dat verband op dat schadelijders geacht worden preventieve maatregelen te nemen, voor zover die in situ en binnen grenzen van economische haalbaarheid redelijkerwijze mogelijk zijn.

Onderbouwing van het afwegingskader

[6] Breng de economische schade beter in beeld. Om de bestrijding te kunnen focussen, daar waar ze het meest nodig is, moet de economische schade beter in beeld worden gebracht. Aandacht dient daarbij niet alleen uit te gaan naar de apicultuur. Volg ook de impact op die vraat en eventuele wijzigingen in de populatie van bestuivers kunnen hebben op de fruitteelt¹⁰ en de wijnbouw¹¹.

[7] Breng ook de impact op biodiversiteit beter in beeld. Het is op dit moment niet duidelijk wat de effecten van deze soort op de biodiversiteit precies zijn. Onderzoek naar de impact op de biodiversiteit is dus noodzakelijk om deze inschatting te kunnen maken. Monitoring van zowel het aantal Aziatische hoornaars als andere soorten is wenselijk om het beheer te kunnen evalueren en indien nodig bij te sturen.

⁸ FAVV, [Beware&Note: plantschadelijke quarantaineorganismen - waarnemingen.be](https://www.favv.be/waarnemingen).

⁹ Naar analogie met het VK, zie: Kennedy P.J. en Osborne J.L., [A review of the success of the UK strategy to tackle the invasive insect *Vespa velutina nigrithorax*, the "Asian hornet"](#), p. 7: "All known beekeepers within 20 km of a sighting are informed via an alert, and beekeepers within 5 km are actively encouraged to monitor for the presence of hornets."

¹⁰ Fedele E. et al. 2019, [Invasive alien species impact on ecosystem services. Asian hornet \(*Vespa velutina nigrithorax*\) case study](#). JRC Report 111718.

¹¹ Lueje Y. R. et al., 2022, [New problems for old vineyards: mitigating the impacts of Asian hornets \(*Vespa Velutina*\) in a historical wine-producing area](#). Garcia Arias A. I. et al. 2022, [Estudo exploratorio sobre a incidencia da *Vespa velutina* nas explorações vitivinícolas galegas](#).

Bestrijding

[8] Voorzie (tijdig) voldoende capaciteit binnen het ANB en waarborg zo dat de (toenevende) meldingen correct zullen worden ingeschat en dat potentiële probleemsituaties ook tijdig geïdentificeerd en gerapporteerd kunnen worden. De Raden merken op dat momenteel verschillende publieke én private actoren heel wat capaciteit en middelen investeren in de coördinatie, sensibilisering, monitoring en bestrijding. **Betrek deze actoren bij de organisatie van de bestrijding en maak maximaal gebruik van hun terreinervaring.** Op basis van een gedegen afstemming met de centrale coördinator kunnen ook provincies een rol opnemen, zowel via het ondersteunen van gemeentebesturen en het sensibiliseren van burgers als via hun verantwoordelijkheid als terreinbeheerder. Neem de rol van de provincies duidelijker in de beheerregeling op.

[9] Streef naar het maximaal vermijden van het gebruik van pesticiden. Spring restrictief om met afwijkingsmogelijkheden op verbodsbepalingen in VEN-gebieden en reservaten. In functie van volksgezondheid en milieu bevelen de Raden aan om uiterst voorzichtig om te gaan met het gebruik van Permas-D. In geval van vaststelling van nesten in natuurgebied raden de Raden aan Permas-D enkel te gebruiken als er geen andere opties zoals stofzuigmethode of diatomeeënaarde mogelijk of effectief zijn. Het gebruik van Permas-D resulteert immers in het vallen van vergiftigde hoornaars rondom het nest. Bij grote kolonies kan dit tot een straal van 100m rondom het nest het geval zijn. **Stimuleer de ontwikkeling en het gebruik van alternatieve, duurzamere bestrijdingsalternatieven.**

Om de toepassing van duurzamere bestrijdingsalternatieven van invasieve soorten, zowel binnen natuurgebieden als daarbuiten, te stimuleren is het verder aangewezen lacunes en onduidelikheden in het Vlaams beleid rond de reductie van biociden weg te werken.

[10] Bestrijding moet selectief en soortspecifiek gebeuren. De Raden menen dat de bestrijding selectief en soortspecifiek moet zijn om te vermijden dat er negatieve impact is op de inheemse insectenpopulaties. Dit betekent enkel gebruik van methoden die echt effectief zijn voor het lokken en bestrijden van Aziatische hoornaars, met minimale bijvangst van andere soorten. Het gebruik van pesticiden moet maximaal vermeden worden, om bijkomende negatieve druk op het milieu te vermijden.

[11] Contacteer de terreinbeheerder indien verdelging nodig is in functie van bescherming van recreanten. De Raden vragen om steeds de terreinbeheerder te contacteren wanneer tot bestrijding moet worden overgegaan en dit met het oog op nemen van maatregelen in functie van de veiligheid voor eventuele recreanten, in de buurt van wandelpaden e.d., aangezien hoornaars die nog niet helemaal dood zijn agressief kunnen reageren en nog kunnen steken.

[12] Bouw professionele capaciteit inzake actieve opsporing op.

[13] Waarborg de kwaliteit van de opleidingen tot erkende bestrijder. Neem erkenningscriteria voor aanbieders van opleidingen in de beheerregeling op. Momenteel zijn er daartoe geen criteria opgenomen. Nochtans kan een verdelging de aanwending van biociden impliceren.

Ter vergelijking: het gebruik van gewasbeschermingsmiddelen vereist een fytolicensie die enkel door een gecertificeerd opleidingscentrum mag worden toegekend. **Overweeg de invoering van een verplichte bijscholing na een billijke termijn**, als voorwaarde tot verlenging van de geldigheid van een erkenningsattest. Op die manier zullen nieuwe inzichten op het vlak van duurzame bestrijding sneller ingang kunnen vinden.

Communicatie

[14] Blijf inzetten op sensibilisering, zowel bij de burger in het algemeen alsook bij relevante doelgroepen zoals fruittelers, kwekers van bomen en struiken, natuur- en groenwerkers. De burger kan als waarnemer dan wel als terreineigenaar een belangrijke rol spelen in de monitoring en bestrijding van de Aziatische hoornaar. Ook sensibilisering is van belang, over correcte identificatie en over het gevaar van verstoring van (embryonale) nesten, gezien incidenten zich vooral in die gevallen voordoen. Momenteel werkt Vespa-Watch enkel via een website. Maak monitoring door de burger en sensibilisering eenvoudiger en aantrekkelijker door voor Vespa-Watch ook een app voor smartphones te ontwikkelen.¹² Idealiter kan de ontwikkeling van de app, net als het voornoemde waarschuwingssysteem, meteen ook de basis vormen voor de digitale rapportage en melding van andere invasieve uitheemse soorten.

[15] Voorzie in de communicatie ook voldoende aandacht voor het belang van correcte bestrijding en het vermijden van ongewenste verdelgingen voor de inheemse biodiversiteit. De focus van communicatie- en sensibilisatieacties moet, naast het kenbaar maken van de risico's die Aziatische hoornaar met zich meebrengt, ook liggen op het belang van biodiversiteit en met name de rol van alle inheemse bestuivers en het vermijden van verdelging van andere wespachtigen en gelijkende zweegvliegsoorten (cf. par. **[10]**).

[16] Benut alle bestaande communicatiekanalen. Naast de in de beheerregeling opgesomde mogelijkheden, bestaan er nog vele andere. De Raden vragen om deze maximaal te benutten, zodat ook burgers die minder digitaal vaardig zijn maximaal gesensibiliseerd worden en ten allen tijde de mogelijkheid hebben om op een laagdrempelige manier de aanwezigheid van Aziatische hoornaars te melden.

Governance

[17] Organiseer het overleg met alle betrokken instanties en belanghebbenden minstens op jaarlijkse basis. Er wordt voorzien in een overleggroep, wat de afstemming tussen de betrokken actoren en de administraties verbetert. De Raden vragen om alle relevante actoren in deze overleggroep op te nemen, en dus ook Rato vzw. Momenteel verplicht het ontwerp van ministerieel besluit tot slechts één overlegmoment, en dat in het jaar voorafgaand aan het einde van de beheerregeling. Hoewel actoren de voorzittende instantie voordien via een gemotiveerde

¹² Zie ook in het VK: [Asian Hornet Watch](#). Eerder vroeg de SALV om inzake monitoring van en sensibilisering over nieuwe plagen (en ziekten) de kansen op het vlak van digitalisering degelijk te benutten: SALV, 5 juli 2021, [Advies Plantengezondheid in de context van klimaatverandering](#), par. 36.

aanvraag tot een overleg kunnen bewegen, is het toch raadzaam om het overleg minstens op jaarlijkse basis te verankeren in de beheerregeling. Gelet op de populatieontwikkeling binnen het jaar valt zelfs een zesmaandelijks overleg in het voor- en het najaar te overwegen. Recurrent overleg waarborgt dat alle betrokkenen de effectiviteit van de impactmitigatie alsook nieuwe inzichten op het vlak van schade, preventie en duurzame bestrijding kunnen opvolgen en tijdig bespreken.

[18] Beperk de administratieve last voor de erkende bestrijders. Integreer de formele rapportering van een verdelging in Vespa-Watch. Zorg ervoor dat belanghebbenden waaronder imkers op het platform een beter inzicht krijgen in de actuele status van de aangemelde nesten.

[19] Evalueer de totstandkoming en goede werking van de beheerregeling met oog op de verbetering van het algemene beleid ten aanzien van invasieve uitheemse soorten. Besteed daarbij aandacht aan bestuurlijke efficiëntie en paraatheid. Ten aanzien van invasieve uitheemse soorten is snel en efficiënt ingrijpen aan de orde. Des te sneller de opmars, des te beperkter de tijd om aanpassingsmaatregelen te ontwikkelen en te implementeren, en ernstige schade te voorkomen.

Onthouding

VOKA onthoudt zich bij dit advies, behalve bij paragraaf **[9]** (gebruik van pesticiden).

Bibliografie

FAVV, [Beware&Note: plantschadelijke quarantaineorganismen – waarnemingen.be](https://www.waarnemingen.be).

Fedele E. et al. 2019, [Invasive alien species impact on ecosystem services. Asian hornet \(*Vespa velutina nigrithorax*\) case study](#). JRC Report 111718.

Garcia Arias A. I. et al. 2022, [Estudo exploratorio sobre a incidencia da *Vespa velutina* nas explorações vitivinícolas galegas](#).

O'Shea-Wheller T.A. et al., 2023, [Quantifying the impact of an invasive hornet on *Bombus terrestris* colonies](#), in: *Communications Biology* 6, 990.

Kennedy P.J. en Osborne J.L., [A review of the success of the UK strategy to tackle the invasive insect *Vespa velutina nigrithorax*, the "Asian hornet"](#).

Lueje Y. R. et al., 2022, [New problems for old vineyards: mitigating the impacts of Asian hornets \(*Vespa Velutina*\) in a historical wine-producing area](#).

Rome Q. et al., [Not just honeybees: predatory habits of *Vespa velutina* \(Hymenoptera: Vespidae\) in France](#), in: *Annales de la Société entomologique de France (N.S)*.

SALV, 5 juli 2021, [Advies Plantengezondheid in de context van klimaatverandering](#).

[Samenwerkingsakkoord van 30 januari 2019 tussen de Federale Staat, de Gemeenschappen en de Gewesten betreffende de preventie en beheersing van de introductie en verspreiding van invasieve uitheemse soorten](#).

VBI, 7 december 2023, [Eerste meting van het effect van de Aziatische hoornaar op de bijenvolken in Vlaanderen, persbericht](#).